

Americký klub dam a propagace tělesných cvičení

MILENA SECKÁ

ABSTRACT: The American Ladies' Club, and the promotion of physical exercise

This article shows readers Vojta Náprstek's relations with sport and other physical activities which he supported. It introduces readers to the recreational activities of the American Ladies' Club and looks at the beginnings of women's physical fitness training.

KEY WORDS: American Ladies' Club – Vojta Náprstek

CONTACTS: PhDr. Milena Secká, CSc., Národní muzeum, Náprstkovo muzeum, Betlémské náměstí 1, 110 00 Praha 1, email: milena_secka@nm.cz

Americký klub dam byl nejstarší ženským českým spolkem, který se orientoval především na vzdělávání svých členek. Byl založen v domě rodiny Vojty Náprstka v Praze na Betlémském plácku a pod jeho doživotní patronací. Vojta Náprstek, i když nebyl vyznavačem sportu, rád chodil, cestoval a sport podporoval. Doklady o výletech a několikadenním putování po Čechách a Moravě máme již z jeho dochovaného studentského deníku a dalších vzpomínkových materiálů.¹ Výlety, které měly nejen poznávací účel, ale byly zároveň příležitostmi k setkávání se s místními vlastenci a nositeli pokroku, organizoval již za středoškolských studií v Praze a pokračoval v nich za studií práv ve Vídni (1846–1848). V roce 1848 musel svou existenci řešit emigrací do Spojených obcí amerických, kde se po počátečním pobytu v New Yorku nakonec usadil v roce 1850 v Milwaukee. Zde se brzy zapojil do spolkového života místní německé komunity a s nimi opět chodil na výlety, které stmelovaly výhradně mužský kolektiv.²

V roce 1858 se mohl Náprstek vrátit, a jako policejně sledovaná osoba omezoval zprvu své aktivity jen na domov (dům U Halánků na Betlémském plácku). Se změnou politického kurzu v rakouské monarchii a s určitým uvolněním občanských práv začaly od 60. let 19. století vznikat nejrůznější spolky a zájmové organizace. Mezi prvními byl v roce 1862 tělovýchovný spolek Sokol, který přinášel do té doby dosud nerealizovatelné aktivity. Kromě cvičení těla dbal rovněž na zušlechtnění ducha a přísnou kázní a výchovou vedl k vlastenecké službě ve prospěch českého národa a později i k jeho osamostatnění. Vojta Náprstek, který byl velkým vyznavačem pokroku, byl zakládajícím členem mnoha spolků, protože jejich podporu považoval za svou občanskou povinnost. Byl zakládajícím členem nejen Sokola, Hlaholu a Svatoboru, ale i Klubu českých turistů, Českého klubu velocipedistů nebo Českého aeronautického klubu. I když s léty Náprstek nabíral hodně kilogramů na

1 Deník Vojty Náprstka z roku 1845, Julius ZEYER, *Kostra k deníku Vojty Náprstka*, rukopis. J. V. FRIČ, *Paměti*, Praha 1886.

2 V Náprstkově muzeu se dochovala dobová kresba, na které je Vojta Náprstek mezi více jak čtyřiceti muži na výletě v přírodě.

váze, nijak jej to neodradilo alespoň pasivně podporovat sporty a tělesná cvičení. Proto byl v roce 1887 zvolen za rozhodčího při mezinárodních závodech velocipedistů, nebo v témže roce při Mezinárodních veslařských závodech v Praze na Vltavě. Jako rozhodčí pak vystupoval ještě několikrát.³

Obrázek 1 – Růžena a Julie Novotných s bruslemi. Foto Lachmann, 60. léta 19. stol. Sbirkové odd. NpM, sg. 3.602

V roce 1865 se ustavil v domě Náprstkovy matky⁴ (po přednášce prof. Antonína Studničky O astronomii) první ženský vzdělávací spolek, který členky podle toho, že je měl seznamovat s nejnovějšími objevy a vynálezy, nazvaly Americkým klubem dam. Na prvním místě bylo vzdělávání formou samostudia v Náprstkově knihovně, náslechem odborných přednášek v zimních měsících a výletů a exkurzí v létě. Výlety a dlouhé vycházky byly pro mnohé členky věcí neobvyklou a ne zcela běžnou. Uvážíme-li zvyklosti dobového oblečení, pak jakýkoliv výlet v upnutých šněrovačkách a několika sukních s podpůrnou konstrukcí vyžadoval značnou tělesnou zdatnost. Jednou z neobvyklých klubových novinek byly několikadenní výlety, kdy členky objevovaly nejen historické, ale i přírodní krásy Čech.⁵ Zcela výjimečný byl výlet ve dnech 30. 5. – 2. 6. 1879 do Jičina a Prachovských skal,⁶ kdy dámy v dlouhých šatech objevovaly krásy oblasti do té doby veřejnosti naprosto neznámé. Kromě výletů a vycházek za Prahu (Cibulka, Ďáblice, Hlubočepy, Hodkovičky, Hvězda, Chuchle, Jinonice, Košiče, Krč, Modřany, apod.), si členky samy organizovaly jazykové kurzy, hodiny zpěvu a rovněž tělesných cvičení. Do pronajaté tělocvičny na

Vinohradech docházely jednou týdně především mladší členky – jistě pod vlivem Klemeňi Hanušové nebo Renáty Fügnerové. Dochované fotografie mladých členek ve cvičebních oblecích dokumentují velkou oblibu pravidelného tělocviku.

Mezi členkami byly nejen nadšenkyně pro tělesná cvičení, ale i ženy, které se na příkladech v jiných zemích přesvědčily, že ženské vzdělávání od předškolních let je nejen nutné, ale že jeho součástí má být i vzdělávání těla. K těm nejosvícenějším dámám v oblasti pedagogiky patřily bezesporu Marie Riegrová, Sofie Podlipská, Marie Gebauerová, Milada Malá nebo Marie Němcová (vnučka Boženy Němcové), které své názory prezentovaly i v rámci Amerického klubu.

3 Stanislav KODYM, *Dům U Halánků*. Praha 1955, s. 158–159.

4 Dům U Halánků vlastnila Vojtova matka Anna Fingerhutová i s pivovarem a vinopalnou až do své smrti v r. 1873. Její syn Vojta zde vedl účetní knihy a byl odkázaný na matčinu apanáž.

5 V r. 1867 do Kutné Hory, r. 1869 na Mělník a do Pardubic, r. 1870 do Hudlic, Staré a Nové Hutě a Tetína, r. 1877 do Karlových Var a Kyselky, r. 1878 do Čimelic, na Orlik a Zvíkov, r. 1879 do Jičina a Posázaví.

6 Karel ČERMÁK, *Vojta Náprstek a Americký klub dam na Jičínsku*, in: *Vlastivědný poutník*. Sborník pro Jičín a okolí č. 3, Praha 2013.

Součástí činnosti Amerického klubu dam se stalo rovněž pořádání dětských slavností. První se uskutečnila již 5. června 1865 a pro děti z pražského Ústavu hluchoněmých byl zorganizován výlet do Roztok. Pravidelně se začaly pořádat dětské slavnosti od roku 1867 a

Obrázek 2 – Aloisie a Marie Zelenkovy ve cvičební oděvu. Foto Hynek Fiedler, 60. léta 19. stol. Sbírkové odd. NpM, sg. 205.35

do roku 1883 se jich uskutečnilo více jak padesát. Byly to v pravém slova smyslu školní výlety, kdy byli bráni vždy žáci do přírody, s členkami klubu pro ně připraveným především tělocvičným programem. Děti se učily nejen prostným cvičením, ale i jednoduchým tancům, hrám a písničkám, seznamovaly se s novými druhy sportu a zábav, jako byl např. kriket, badminton či házení bumerangem. Náprstkovi zde byly vzorem nesporně jeho zážitky z cesty na světovou výstavu do Londýna v roce 1862, kdy navštívil i několik škol a sociálních ústavů a později se jejich činností inspiroval. O tom, že tyto zábavy byly pro Prahu něčím mimořádným, svědčí i to, že byly často komentovány v denním tisku. Oficiálně první, i když ve skutečnosti druhá, zábava se konala na Rohanském ostrově pro žáky škol u sv. Jiljí a Štěpána, v počtu tisíc čtyři sta. Z této zábavy přinesl Světozor i ilustrace, protože to byla společenská událost nebyvalých rozměrů.⁷ Děti byly označeny různobarevnými papírovými odznaky či kokardami, aby každá členka klubu rozpoznala rychle děti, o které se má starat. Vše bylo předem pečlivě naplánováno a připraveno a navíc děti doprovázelo i několik jejich učitelů. Program celého dne byl natolik pestrý, že se žádné dítě nenudilo a samozřejmě bylo pamatováno i na občerstvení.

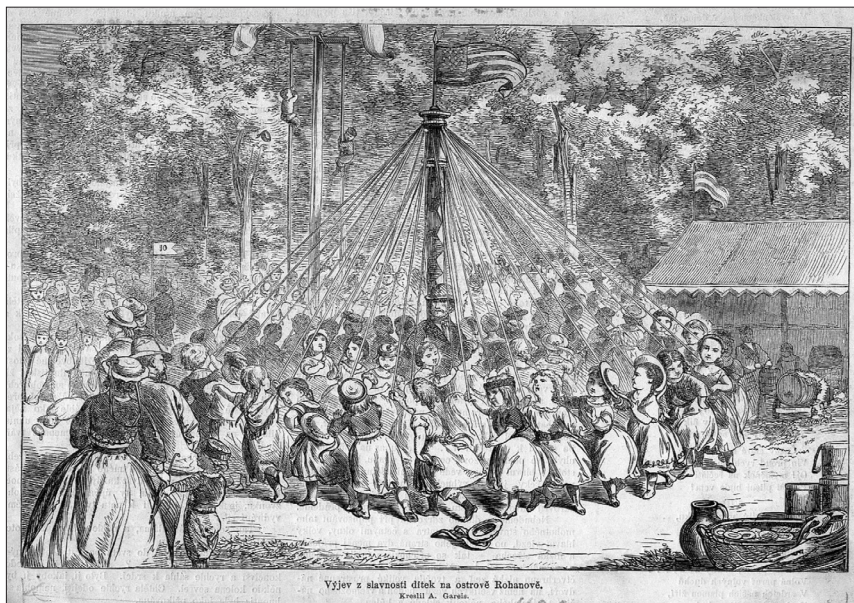
Mnohé z dětí tak prvně jedlo nejen cukrovinky, ale i takovou lahůdku, jako byla houska s máslem. Úmyslně byly vybírány školy ze Starého Města pražského, kde byly nejhorší životní i hygienické podmínky. Jak již bylo řečeno, byli k výletu vždy bráni žáci jedné školy, v průměru kolem pěti set dětí, které procházely Prahou za halasného bubnování, pískání na flétny a zpívání. Pražané se shromažďovali na chodnících a divili se davu dětí, který doprovázel kůň s vozem plným cvičebního nářadí, limonád a pohoštění.

Americký klub dam sehrál velkou roli v otázce ženského vzdělávání a svou činností, kam patřila ještě charita nebo podpora Náprstkových aktivit (včetně chodu knihovny a později i muzea), pomáhal narušovat zažitě povědomí o úloze ženy ve společnosti. Zatímco první generace členek v 60. letech 19. století s údivem naslouchala odborným přednáškám učenců z nejrůznějších oborů, v 70. letech již samy členky zakládaly nové vzdělávací instituce, jako byl např. Ženský výrobní spolek (1871), česká škola kuchařská Domácnost (1885) a v roce 1890 členka klubu Eliška Krásnohorská s Náprstkovou pomocí založila první dívčí gymnázium. V roce 1898 pak byl členkami založen První dívčí penzionát, kde byla tělesná výchova již povinnou součástí učebních osnov. Svou roli zde jistě sehrála opět Renáta Füg-

7 Světozor, 30. června 1867.

nerová-Tyršová, která byla spolkovou jednatelkou.

Když v roce 1901 na IV. všesokolském sletu cvičily poprvé veřejně i ženy, měly za sebou přípravu z Amerického klubu dam (1865), Tělocvičného spolku paní a dívek pražských (1869) a škol (od 70. let), které ženské cvičení jako první podporovaly a rozvíjely.⁸

Obrázek 3 – A. Gareis, Dětská zábava na Rohanském ostrově. Světozor 30. 6. 1867.

Obrázek 4 – První žákyně Prvního dívčího penzionátu pro dívky v Praze s krocketovými paličkami. Foto Jan Mulač, 1898. Sbírkové odd. NpM, sg. K 49.

⁸ Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2013/34, 00023272).